

НОВО ПОЛЕЗНО ИЗСЛЕДВАНЕ В ОБЛАСТТА НА ЕКОЛОГИЧНОТО ПРАВО В РУСИЯ

Георги Пенчев¹

В 2015 г. излезе от печат монографичното изследване в две части, отпечатани в отделни книжни тела, на изтъкнатия руски учен в областта на екологичното право, проф. д-р Михаил Бринчук, с наименование „Закони на природата и на обществото“². В него авторът е направил опит за анализиране на разглежданата проблематика през призмата на различни клонове на науката и преди всичко на философията на правото, екологичното право, физиката, етиката, теологията и дори езотериката. Става дума за един нестандартен и интересен поглед върху остротата на екологичните проблеми на съвременното общество и търсенето на подходящите средства за тяхното разрешаване чрез отделни видове социални норми – правни, морални, религиозни и др. В структурно отношение изследването е подразделено на увод, 25 глави, отпечатани в две части и заключение.

Част първа съдържа 7 от общо 25-те глави. Още в увода авторът е констатирал, че съвременното човечество се намира в състояние на цивилизационна криза, една от разновидностите на която е екологичната криза, която се дължи главно на игнориране на законите на природата. Във връзка с това той изтъква 4 „задачи на цивилизационното развитие“ за преодоляване на различните видове кризи, и по-специално: синтезиране на знанията за природата чрез „здрав съюз между религията, науката и философията“; оформяне на нови възгледи за света, в който живеем с оглед създаването на „духовно-екологична цивилизация“; духовно обновяване на обществото; и целеполагаща дейност по решаването на посочените задачи (с. 5 - 15). Същевременно той отбелязва, че за да се осъществи хармонично съжителство на човека с природата е необходимо „законите на обществото“ да се разработват и приемат при императивно отчитане на законите на природата (с. 22).

Глава 1 (с. 23 - 56) е озаглавена „Природата“. В нея е анализирана спецификата на природата като интегриран обект на правна защита в доктрината и руското екологично законодателство (с. 25 - 36). Авторът обръща внимание върху взаимовръзката на природата на нашата планета с Вселената и свързаното с това състояние на околната среда на Земята и препоръчва използването на екосистемен подход в изследването на природните процеси и явления (с. 30). Интерес в тази глава от философско-правна гледна точка предизвиква

---

¹ Доктор по право, професор по екологично право в Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

² Вж. **Бринчук, М.** *Законы природы и общества*. Москва, Юрлитинформ, 2015, Часть I, 544 с.; Часть II, 408 с.

разглеждането на понятието „природа“ в теологията, източната философия и езотериката (с. 36 - 45), а това обстоятелство показва притежаването на широка обща култура от страна на проф. Бринчук.

Глава 2 (с. 57 - 116) носи наименованието „Човекът – органично свързващо звено между природата и обществото“ (с. 57 - 116). В нея авторът е констатирал, че човекът има двойна същност – природна и социална и я разглежда през призмата на философията и християнската религия (с. 57 - 75). Същевременно той отбелязва, че основната причина за влошеното състояние на околната среда в световен мащаб се корени главно в „духовно-нравственото състояние на човека“ (с. 87). От друга страна е изтъкнато, че човекът е същевременно и обект и субект на правото (с. 107), а на природата трябва да се гледа като на „общо благо“ или „публично достояние“ на човечеството (с. 108).

Глава 3 (с. 117 - 159) е озаглавена „Общество“. Основната идея, лансирана от автора в нея е, че екологичната криза на съвременното човечество е причинена от неговия духовен упадък и от „либерално-потребителските“ му възгледи (с. 137 - 138). Като изход от тази криза той посочва, от една страна, по-задълбочено опознаване на природните закони, а от друга страна, организиране на обществения живот при отчитане на природните закони и при осъзнаване на „абсолютната зависимост“ на обществото от природата (с. 159).

В глава 4 „Взаимовръзката между обществото и природата“ (с. 160 - 191) проф. Бринчук изтъква, че законите на природата имат обективен характер, като поради тясната връзка между обществото и природата е необходимо да бъдат създадени правни механизми за „опосредяване в правото“ на природните закони (с. 188).

Глава 5 (с. 192 - 225) носи наименованието „Законите на природата, техните видове, същност и роля“. В нея авторът посочва, че природата има както материална, така и духовна същност (с. 193), а това обстоятелство фактически предопределя и двата основни вида на нейните закони – материални и духовни. Същевременно той изтъква три характерни особености на природните закони, а именно: а) обективност, управляемост от Бог-Отец и абсолютен характер (с. 194 - 198). Тяхната основна роля се състои в хармоничното развитие на компонентите на природата като единна система (с. 215). Авторът прави оригиналната констатация, че природните закони са спрямо човека закони от по-висок порядък в сравнение със законите на обществото (с. 221).

Глава 6 (с. 226 - 342) е озаглавена „Источници на знания за природата и нейните закони“. В нея вниманието е насочено към еволюцията на възгледите на човечеството за природата от древността до наши дни, разгледани главно през призмата на философията. Отбелязва се, че синтезът на натрупаните знания за природата ни приближава към истината за нейната същност (с. 330).

Глава 7 (с. 343 - 538) е най-обемиста в първата част на монографичното изследване и носи интересното заглавие „Квантовата физика води към Бога“. В нея се анализира приносът на физиката, и в частност на квантовата физика за опознаване на природните закони, като се подчертава обстоятелството, че последните постижения на този клон на физиката като наука доказва единството и взаимовръзката на двата основни компонента на Вселената, природата и човека – физически (т. е. материален) и духовен (т. е. нематериален) (с. 385).

Част втора на разглежданата монография, включва текста на останалите 18 глави – от осма до двадесет и пета.

В Глава 8 „Природата като висша ценност на обществото – конституционна норма“ (с. 3 - 11) са анализирани от автора двата подхода в правната регламентация на опазването на околната среда - „антропоцентричен“ и „екоцентричен“. Според него при антропоцентричния подход опазването на околната среда се извършва с оглед на осигуряването на благоприятни условия за живот на човека, докато при екоцентричния подход основната цел е защитата на природата с оглед на самостоятелната ѝ ценност (с. 4). От тях той отдава предпочитание на екоцентричния подход (с. 10).

Глава 9 е озаглавена „Екологичните изисквания – основа на законите на природата и обществото“ (с. 12 - 23). В нея проф. Бринчук очертава значимостта на изпълнението на екологичните изисквания, които трябва да отчитат както физическите, така и духовните закони на природата (с. 16).

Глава 10 носи наименованието „Законите на природата и екологизацията на обществения живот“ (с. 24 - 35). В нея авторът разглежда екологизацията на обществения живот като важна предпоставка за изграждането на екологичната култура (с. 31). Същевременно той лансира и оригинално становище за същността на екологизацията на правото, която според него представлява „отражение в правните норми на екологичните изисквания, източник на които са природните закони и познавателната дейност на човека“ (с. 32).

Глава 11 има подчертано философско значение, което е видно и от наименованието ѝ – „Природните корени на религията, морала, нравствеността, етиката: духовността на Вселената – основен закон на природата“ (с. 36 - 62). В нея авторът посочва, че природните корени на религията, морала, нравствеността, етиката и естетиката са тясно свързани с концепцията за фундаменталното единство на света (с. 36), както и че духовността на човека е един от законите на природата (с. 56).

Аналогичен характер има и следващата глава 12, озаглавена „Законите на природата, религията и Закон Божий“ (с. 63 - 88). Авторът разглежда 10-те Божии заповеди по Стария

завет (Изх. 20:7-17), подчертавайки, че спазването им е средство за изход от съвременната цивилизационна криза на човечеството (с. 73)³.

В Глава 13 „Законите на природата и морала, нравствеността и етиката“ (с. 89 - 119) е залегнала идеята за връзката между законите на природата, от една страна, и, от друга страна, морала, нравствеността и етиката като видове социални регулатори на обществото с оглед на екологизацията на последните. С приносно значение е становището на автора, че всяка правна норма трябва да има нравствено измерение (с. 110).

Глава 14 носи наименованието „Законите на природата и справедливостта: закон за космическата справедливост (с. 120 - 129). В нея проф. Бринчук изтъква, че справедливостта е основополагащ принцип в обществения живот, който е трансформиран в правни норми (с. 120).

С философско значение е и глава 15, озаглавена „Закон на еволюцията“ (с. 130 - 153). Там авторът разглежда еволюцията на природата през призмата на теологията и философията. Интерес предизвиква констатацията му за връзката между нарастването на броя на природните бедствия през последните години и равнището на духовността на човека като основна тяхна причина (с. 147).

В глава 16 „Естествените права на човека като проява на законите на природата“ (с. 154 - 163) е направена връзка между природните закони и естествените права на човека, сред които са изтъкнати правото на благоприятна околна среда и правото на общо природоползване (с. 154 - 155). Следва да бъде подкрепено становището на автора, че „екологичните изисквания, произтичащи от природните закони трябва да бъдат отчитани при формирането на законодателството“ (с. 155). Интерес предизвиква и мнението му, че нормите на естественото право трябва да служат като критерий за оценка на равнището на развитие на обществото (с. 160).

Глава 17 „Законите на природата и екологичните обичаи“ е сравнително лаконична (с. 164 - 170). В нея авторът определя екологичния обичай като важен ресурс за създаването на бъдеща „духовно – екологична цивилизация“ (с. 168 - 170).

Глава 18 е озаглавена „Екологични предели“ (с. 171 - 218). В нея вниманието е насочено към някои специфични ограничения за определени човешки дейности спрямо околната среда (напр. дейности, свързани с химичните вещества и с генетично модифицираните организми) с цел осигуряване на здравето на населението (с. 176 - 188).

---

³ В нашата правна литература тази проблематика е разгледана от М. Михайлова – вж. **Михайлова, М.** Правото в Стария завет (и защо не подобава да е в Новия завет). С., Феня, 2006, с. 189 – 201.

Направена е и констатацията, че „потенциалът на природата“ има важно методологическо значение за формирането на екологичната политика и екологичното право (с. 217).

Глава 19 е формулирана аксиоматично – „Промислените системи си идват и заминават, а законите на биологията са вечни“ (с. 219 - 241). В нея авторът вижда либералния модел на развитие на икономиката като една от причините за екологичната криза на съвременното човечество (с. 226 - 235). Според него приоритет трябва да има не икономическото развитие, а „духовните форми на културното творчество“, за да се преодолее тази криза (с. 239).

Глава 20 носи наименованието „Законите на природата като основа на новите възгледи за света и на разбирането за правото“ (с. 242 - 265). В нея авторът лансира становището, че човекът не е собственик на природата, а е „един от членовете на природното съобщество“ (с. 255), както и интересната идея за необходимостта от отчитане на духовните закони на природата при формирането на екологичното законодателство (с. 263 - 265).

В глава 21 „Законите на обществото, тяхното съотношение със законите на природата“ (с. 266 - 285) авторът разглежда приликите и разликите между тези два вида закони. Той отбелязва, че за разлика от законите на природата, които имат обективен и абсолютен характер, законите на обществото зависят от човека (с. 266). Приликата между тях проф. Бринчук вижда в равенството на хората пред тези закони (с. 267).

Глава 22 е озаглавена „Механизъм на отразяване на законите на природата в законите на обществото“ (с. 286 - 333). В нея са разгледани редица правни средства за отчитане на природните закони в екологичното законодателство, напр. превенцията при опазването на околната среда (с. 296 - 302), правото на природоползване (с. 303 - 305) и принципът на устойчивото развитие (с. 305 - 333).

Глава 23 „Природата като фактор за определяне на мястото на екологичното право в правната система“ (с. 334 - 344) има важно теоретично значение за науката на екологичното право. В нея авторът е лансирал редица интересни идеи, които са плод на новаторски подход в изследването на разглежданата проблематика. Интерес предизвикват например становищата му за: а) абсолютната зависимост на обществото и природата, която изисква отчитане в законодателството на значението на природата за развитието на обществото (с. 336 - 340); б) интересите на екологичното благополучие като основание за отнасянето на екологичното право към публичноправните отрасли (с. 340 - 342); и в) доминиране на нормите на екологичното право пред нормите на другите отрасли на правото поради изострянето на екологичната ситуация, при съхраняване на „партньорските отношения“ на екологичното с другите отрасли на правото (с. 343).

В глава 24 „Последици от неподчинение на законите на природата“ (с. 345 - 365) вниманието е насочено към редица проблеми от морално и юридическо естество, свързани с нарушаване на природните закони и на екологичните изисквания в законодателството. Авторът отбелязва, че игнорирането на природните закони, както и нарушаването на екологичните норми, свързани с тях води до задълбочаване на системна цивилизационна криза, част от която е екологичната (с. 357).

Глава 25 носи наименованието „Ръорих Н.К.: Сказание за безумието на човечеството. Планетата Земя е болна“ (с. 366 - 374). Тя съдържа извадки от литературни произведения на видния руски философ и художник Николай Ръорих, които са относими към разглежданата проблематика.

Интерес предизвиква и заключението на монографичното изследване (с. 375 - 402), където авторът е направил полезни за теорията и практиката изводи, напр. за необходимостта от: а) отчитане на природните закони като „първостепенно методологично основание“ за формирането на екологичното право; б) отчитане на знанията от другите науки в екологичното законодателство; в) осъзнаване на ролята на природния фактор за развитието на обществото (с. 378); г) включване на духовното развитие на човечеството като компонент на концепцията за устойчивото развитие (с. 393); д) осъзнаване на единството на физическото и духовното в човека и природата (с. 400); е) приоритет на духовното при вземането на управленски решения за материалното (с. 401).

Накрая е необходимо да се изтъкне обстоятелството, че рецензираната монография на проф. Бринчук в нейната цялост представлява безспорен принос в развитието на руската наука по екологично право. А новаторският подход на автора да разглежда тази сложна проблематика не само през призмата на правото, но и на философията и теологията заслужава подкрепа и уважение.